

OPĆE UPUTE ZA PROVOĐENJE EDUKATIVNOG PROGRAMA ŽIVOT STABLA ZA UČENIKE S INTELEKTUALNIM TEŠKOĆAMA

Srednja škola – Centar
za odgoj i obrazovanje,
Zagreb, Zagorska 14

Sadržaj

1. UKRATKO O PROGRAMU ŽIVOT STABLA	3
2. RAZVOJNE KARAKTERISTIKE UČENIKA SA SNIŽENIM INTELEKTUALNIM SPOSOBNOSTIMA - LAKE INTELEKTUALNE TEŠKOĆE.....	4
3. RAZVOJNE OSOBITOSTI UČENIKA SA SNIŽENIM INTELEKTUALNIM SPOSOBNOSTIMA.....	4
4. PEDAGOŠKO - METODIČKA NAČELA U RADU S UČENICIMA S LAKOM INTELEKTUALNOM TEŠKOĆOM	6
5. POSTUPCI PODRŠKE UČENICIMA S INTELEKTUALNIM TEŠKOĆAMA.....	6
6. OSNOVNE SMJERNICE RADA EDUKATORA S UČENICIMA.....	7
7. NAČIN OPHOĐENJA EDUKATORA U RADU S UČENICIMA S LAKIM INTELEKTUALNIM TEŠKOĆAMA.....	9
8. ODRŽAVANJE DISCIPLINE.....	10
9. NEPREDVIDIVE SITUACIJE.....	11

1. UKRATKO O PROGRAMU ŽIVOT STABLA

U parku Maksimir- svoj dom pronalaze brojne životinjske i biljne vrste. Edukativnim programom pod nazivom: Život stabla želimo djeci i mladima ponuditi edukativan sadržaj , ali na zabavan i interaktivan način. Realizacijom programa učenicima se omogućuje rekreacija i iskustveno učenje o prirodi u prirodi. Učenje o stablu od korijena do ploda sastoji se od pet točaka **promatranje** , **opip** , **otkrivanje**, **slušanje** i **kretanje**.

Nastava u prirodi je neophodna za uspješan razvoj svakog djeteta, a posebno djeteta s teškoćama. Cilj škole u prirodi za djecu i mlade s teškoćama jest učiti ih promatrati, gledati, slušati, opipavati, kretati se, sl. i to kroz odgojno – obrazovna područja.

Jedan od osnovnih ciljeva programa je izgrađivanje spremnosti za kretanjem, što je i osnova djetetovog cjelokupnog razvoja. Već i zadovoljstvo u vlastitom harmoničnom kretanju samo po sebi doprinosi aktiviranju djetetove osobnosti; ono pruža mogućnost doživljavanja uspjeha i ima veliku motivacijsku vrijednost. Također, svi voljni pokreti djeteta- njegovi su aktivni oblici interakcije s okolinom, a što je ta interakcija intenzivnija, to će i razvoj djeteta biti uspješniji. Djelovanjem usmjerenih motoričkih aktivnosti na stimulaciju perceptivnih i spoznajnih funkcija, komunikaciju i socijalno ponašanje, osiguran je integrativan pristup cjelokupnom psihofizičkom razvoju djeteta. Kroz doživljaj uspjeha i zadovoljstva pri kretanju unapređuje se opća spremnost djeteta za učenje, povećava se sposobnost kontrole ponašanja u socijalnim situacijama te razvija samopouzdanje i svijest o vlastitim sposobnostima.

Provedbom programa postižu se ciljevi:

1. omogućavanje uvjeta djeci i mladima s teškoćama za kreativno izražavanje (likovno, verbalno, glazbeno, modeliranjem, izradom predmeta i sl.) u skladu s njihovim mogućnostima i potrebama
2. omogućavanje uvjeta za spontano stvaralačko izražavanje
3. stvaranje atmosfere u kojoj djeca i mladi s teškoćama postižu uspjeh
4. razvijanje ekološke svijesti i zdravog životnog stila
5. usvajanje pravila ponašanja u zaštićenim područjima (pravilan odnos prema biljkama, životinjama i prirodi)

2. RAZVOJNE KARAKTERISTIKE UČENIKA SA SNIŽENIM INTELEKTUALNIM SPOSOBNOSTIMA - LAKE INTELEKTUALNE TEŠKOĆE

Osim učenika s lakim ili graničnim intelektualnim funkcioniranjem ovdje ubrajamo i one koji dolaze iz smanjeno poticajnih obitelji (kulturno deprivirani).

Učenici s intelektualnim teškoćama imaju ograničenja u **intelektualnom funkcioniranju i adaptivnom ponašanju**.

Odstupanja u intelektualnom funkcioniranju se očituju:

- teškoće u izvođenju različitih misaonih operacija – naročito generaliziranja i apstrahiranja, analiziranja, povezivanja i zaključivanja, rješavanja problema i razumijevanja kompleksnih ideja, slabo logično zaključivanje
- često su prisutne i teškoće percepcije, zapamćivanja i pamćenja pozornosti, prisutna motorička i mentalna usporenost, lako otklonjiva pažnja
- otežano shvaćanje apstraktnih pojmova i sadržaja (mjerne jedinice, formule, simboli, snalaženje na kartama, u shematskim prikazima...), što se odražava u sniženoj kvaliteti i kvantiteti stvaranja pojmova
- prisutne su teškoće u govornoj recepciji i ekspresiji (siromašan broj pojmova, teškoće u razumijevanju i oblikovanju rečenica), otežano: izražavanje, razumijevanje pročitano, čitanje, pisanje i računanje
- teškoće u izdvajanju bitnog od nebitnog te logičkom povezivanju
- perceptivnim teškoćama (nedostatna brzina i preciznost percepcije, točnost u percepciji, zapažanje, povezivanje dijelova i cjeline)
- smanjena mogućnost primjene stečenih znanja u novim situacijama (generalizacija i rješavanje problema)

3. RAZVOJNE OSOBITOSTI UČENIKA SA SNIŽENIM INTELEKTUALNIM SPOSOBNOSTIMA

Područje kognitivnog razvoja

- razvojna dob učenika sa sniženim intelektualnim funkcioniranjem lakog stupnja otprilike odgovara kronološkoj dobi od 7-11/12 godina te intelektualni razvoj zastaje na razini konkretnog mišljenja, dok se apstraktno mišljenje ne razvija ili se javlja u smanjenoj mjeri. Navedeno otežava proces učenja i usvajanja novih sadržaja, a naročito apstraktnih pojmova.

Područje adaptivnog ponašanja

- ogleda se u teškoćama primjene naučenih sadržaja i snalaženja u novim socijalnim situacijama. Javlja se odstupanje u dva ili više područja adaptivnog ponašanja (briga o sebi, komunikacija, socijalne vještine, samousmjeravanje, život u kući, korištenje šire socijalne zajednice, zdravlje i sigurnost, funkcionalna znanja, slobodno vrijeme i rad).

Učenici sa sniženim intelektualnim funkcioniranjem češće nailaze na neuspjeh, uočavaju da su različiti od okoline, što ih dodatno frustrira. Zbog neprimjerenih stavova u okolini često imaju: sniženo samopoštovanje i/ili negativnu sliku o sebi, manji broj prijatelja, sužene interese i aktivnosti, a mogu postati i meta zlostavljača. Često su prisutne teškoće u emocionalnom sazrijevanju (tjeskoba, ljutnja, depresija, osjećaj izolacije) i socijalizaciji, smanjenoj odgovornosti i samokritičnosti, slabije predviđaju posljedice ponašanja.

Tablica 1 Otežavajući čimbenici koji se javljaju kod jednog dijela učenika

Zdravstveni i obrazovni čimbenici	Socijalni i ekonomski čimbenici	Emocionalni i socijalni čimbenici
Kronične i psihičke bolesti ili poremećaji učenika	Siromaštvo i nezaposlenost roditelja	Nisko samopoštovanje i tolerancija na frustracije
Odgojna i obrazovna zapuštenost učenika	Slabo razvijene radne navike učenika i neprimjeren odnos prema radu	Nemogućnost samokontrole i impulzivnost
Nerazvijene higijenske navike	Izostanak primjerene roditeljske podrške	Prisutni problemi ili poremećaji u ponašanju učenika
Veliki broj opravdanih izostanaka radi bolesti	Nepoticažno okruženje odrastanja, slaba suradnja s roditeljima	Slabo razvijene neophodne socijalne i kulturne vještine
	Nekompetentnost, bolest ili antisocijalno ponašanje roditelja	Neopravdano izostajanje i samovolja učenika

Važno je naglasiti da u zdravim uvjetima odrastanja i u okolini koja potiče pozitivne afirmacije učenici s lakim intelektualnim teškoćama postaju društveno odgovorni građani koji mogu participirati u obiteljskom i društvenom životu sukladno sposobnostima.

Pridružene smetnje ili poremećaji

Postoje brojni otežavajući i rizični čimbenici odrastanja koji mogu biti prisutni kod navedene populacije učenika. Često su prisutne jezične, govorne ili glasovne teškoće. Uz snižene kognitivne sposobnosti često su prisutni: impulzivno ponašanje, poremećaji u ponašanju, poteškoće u razvoju socijalnih vještina te različiti psihijatrijski poremećaji i bolesti (u oko 40% te su 3-4 puta češći nego u općoj populaciji).

Najčešći psihički poremećaji su:

- ADHD
- Poremećaji u ponašanju
- Pervazivni razvojni poremećaji
- Poremećaji raspoloženja
- Psihotični poremećaji

Često je prisutan komorbiditet – više psihičkih poremećaja zajedno.

Najčešći neurološki poremećaji su:

- Epilepsija
- Neurofibromatoza
- Senzorni deficit – vid, sluh

Najčešće somatske bolesti su:

- Endokrinološke
- Kardijalne anomalije

Karakteristike adolescencije kod osoba s intelektualnim teškoćama

- Razvoji procesi su ubrzani ili usporeni
- Emocije jako fluktuiraju
- Prisutne su teškoće u samopercepciji
- Razvoj apstraktnog mišljenja najčešće izostaje te se zadržavaju na konkretnom mišljenju
- Odnosi s vršnjacima se kompliciraju (imaju manje prijatelja, a prijateljstva su manje stabilna, imaju više konflikata s vršnjacima, osjećaju se izoliranim, često je prisutan nedostatak socijalnih vještina).

4. PEDAGOŠKO - METODIČKA NAČELA U RADU S UČENICIMA S LAKOM INTELEKTUALNOM TEŠKOĆOM

Osnovna pedagoško - metodička načela u radu su: **zornost, aktivnost, polaženje od neposrednog životnog iskustva učenika, konkretnost, postupnost, poticanje samostalnosti, primjerenost, osiguravanje dovoljnog ponavljanja i individualizacije** (zbog velikih razlika unutar populacije učenika).

Princip zornosti-naglašava cjelovito osjetilno doživljavanje. Olakšava usvajanje apstraktnih činjenica.

Princip aktivnosti - podrazumijeva iskustveno učenje na temelju uključenosti, a ne pasivnog promatranja.

Princip postupnosti - postoje četiri osnovna pravila postupnosti:

- od bližeg prema daljem
- od jednostavnoga prema složenom
- od lakšega prema težem
- od konkretnog prema apstraktnom

Princip primjerenosti - važan je odabir primjerenih načina i metoda rada te prilagođavanja sadržaja sa sposobnostima učenika.

Princip samostalnosti - treba težiti osamostaljivanju učenika te dokidati pomoć postupno.

5. POSTUPCI PODRŠKE UČENICIMA S INTELEKTUALNIM TEŠKOĆAMA

- Obraćati se učeniku pravilnim govornim modelom, smirenim tonom
- Ne prozivati učenika da čita javno pred grupom, ukoliko se sam ne javi
- Prepustiti učeniku odluku o uključenosti u komunikaciju
- Zadavati jednostavne i precizne upute
- Izražavati se jednostavnim i kratkim rečenicama s riječima koje su učeniku razumljive
- Postavljati poticajna pitanja usmjerenog tipa

- Koristiti tekstove s označenim ključnim dijelovima
- Naglašavati povezanost znanja sa svakodnevnim životom
- Osigurati dodatna pojašnjenja za nepoznate riječi
- Povećati font slova-12 ili 14 pt (upotrebljavati velike natpise), poravnati po lijevoj margini te odvajati redove dvostrukim proredom
- Koristiti tekstove bez kosih crta, podcrtanih naslova ili nizova riječi
- Kombinirati nekoliko različitih aktivnosti u cilju lakšeg usvajanja sadržaja
- Izmjenjivati raznolike metode i sredstva rada
- Postupno zadavati zadatke (izbjegavati zatrpanost zadacima)
- Provjeriti da li učenik razumije zadatak, prije negoli počne raditi na njemu
- Razdijeliti sadržaj na manje jedinice
- Koristiti jednostavne slikovne prikaze, usmjerene na bitno
- Najaviti i podsjećati o vremenu završetka zadatka
- Obavijestiti učenika o očekivanjima pri sljedećoj aktivnosti
- Važno je da svaki učenik dobije priliku za uspjeh
- Dati učenicima povratnu informaciju o postignutim rezultatima
- Pomoći učeniku pri organiziranju stvari
- Pripremiti sažetke kojima će učenici moći lakše pratiti sadržaj te liste dnevnih zadataka (moguće i kroz slikovni prikaz)
- Provoditi praktičan rad uz postupnu pomoć
- Osigurati usmjeravanje i dovršavanje zadatka uz pomoć i podršku nastavnika ili vršnjaka

6. OSNOVNE SMJERNICE RADA EDUKATORA S UČENICIMA

Odnos između učenika i edukatora:

- treba počivati na uzajamnom poštovanju i uvažavanju preostalih sposobnosti učenika uz podržavanje i prihvaćanje; polaziti od jakih strana učenika; neophodno je koristiti pohvalu te reagirati i zamijetiti svaki pozitivan pomak u ponašanju i svladavanju zadatka; uvođenje pohvale i priznanja kao dodatne motivacije za rad; osigurati dodatno nadziranje, usmjeravanje i poticanje tijekom rada; pozitivnim pristupom jačati samopoštovanje i motivaciju učenika

Raščlamba zadataka na manje korake:

- postupno uvođenje u zadatak i apstraktan način mišljenja (neposredna stvarnost – slika - simbol); smanjen broj zadataka; isplanirati zadatke različite težine; raščlanjivanje složenih zadataka po koracima; voditi računa o povezanosti i redoslijedu pojedinih koraka uz povezivanje zadatke sa svakodnevnim životom i praksom

Olakšavanje usvajanja sadržaja:

- usvajanje manjeg broja činjenica (naročito vezano uz apstraktne sadržaje); sredstva u radu trebaju biti jednostavna, bez suviše detalja, usmjereni na zadatak (shema, slika ili crtež); prilagodba ciljeva sposobnostima i interesima učenika; osigurati češću provjeru razumijevanja sadržaja; upute zadavati jednu po jednu; primjena metode

demonstracije, crtanja i praktičnih radova; osigurati natuknice u vidu podsjetnika koji će učenici moći koristiti tijekom cijelog trajanja rada; u zadacima koristiti primjere iz svakodnevnog života te ih uskladiti s kronološkom dobi učenika

Omogućavanje produljenog vremena za rad:

- biti stpljiv; omogućiti duže vremensko razdoblje za razumijevanje i usvajanje nekih sadržaja; osigurati više dodatnog vježbanja i višekratnog ponavljanje bitnih dijelova; omogućiti kratke stanke između zadataka; češće podsjećati na vrijeme za izvršenje zadatka; omogućiti više vremena u početku uvođenja novih pojmova

Korištenje jednostavnog rječnika:

- koristiti jednostavniji rječnik; upute davati češće, pisane zadatke oblikovati kratko i jasno i uvijek na isti način za isti zadatak; prilagoditi govorni i glasovni izričaj kako bi zadobili pažnju učenika te održali istu kasnije tijekom zadatka; pripremiti male slikovne rječnike ili pojašnjenja za nepoznate riječi; upute treba dati istovremeno pisane s verbalnim uputama; postavljati poticajna pitanja zatvorenog tipa uz postavljanje potpitanja; naglašavati pojedine riječi u rečenici; paziti na pravilan izgovor

Poticanje i jačanje vršnjačke pomoći:

- poticati kooperativne zadatke; poticati interakciju s vršnjacima uz osiguravanje zajedničkih aktivnosti; odati priznanje za dobro ponašanje; koristiti poželjna ponašanja vršnjaka kao model; podijeliti učenike u skupine u kojima će se nadopunjavati; omogućiti pomoć vršnjaka

Prostorni uvjeti:

- voditi računa o razmaku između stolova ili u prostoru; učenike s neprihvatljivim ponašanjem staviti naprijed, blizu edukatora te da sjedi blizu drugog koji je pozitivan model u ponašanju; omogućiti dovoljno kretanja i promjenu aktivnosti kod jednoličnih aktivnosti; odrediti mjesto gdje će otići učenik koji se treba smiriti

Struktura rada:

- unaprijed upoznati učenike s planiranim aktivnostima i redosljedom istih; najaviti eventualne promjene u rasporedu ili sadržaju aktivnosti; upoznati učenika o očekivanjima tijekom rada; vizualizirati plan rada; uključiti učenika zajedničko planiranje aktivnosti; najaviti sljedeću aktivnost;

Samostalnost učenika:

- stupnjevito pružati pomoć; težiti osamostaljivanju učenika; predvidjeti lakši dio zadatka koje će učenici moći izraditi sami;

7. NAČIN OPHOĐENJA EDUKATORA U RADU S UČENICIMA S LAKIM INTELEKTUALNIM TEŠKOĆAMA

- Uspostaviti pozitivan i dobronamjieran odnos
- Jasno izraziti očekivanja
- Biti strpljiv
- Biti dosljedan (pohvaljivati i nagrađivati primjerena ponašanja, a za neprimjerena odrediti unaprijed posljedice pri kršenju istih). Ovo uključuje nematerijalne vrste pohvale (pljesak, oznaka u učeničkoj mapi npr. žig u obliku koji učenik voli, glasno odobravanje, produljenje vremena za odmor, mogućnost odabira aktivnosti i sl.). Kod neprimjerenih ponašanja i kršenja dogovora treba koristiti izdvajanje učenika na određeno vrijeme uz nadzor osobe koja će za to biti zadužena. Navedeno treba biti prilika za učenje i razvoj. Tako se može za manja odstupanja koristiti ignoriranje te dogovoriti nakon kojeg broja ignoriranja slijedi izdvajanje. Primijeniti se još može gubitak povlastica, žetona ili bodova u igri, dogovoriti pospremanje prostora i pribora nakon završene aktivnosti i sl. Uvijek je važno ostaviti prostora da učenik neprimjereno ponašanje popravi, nakon čega treba odmah pohvaliti svako novo dobro ponašanje
- Koristiti se humorom u svrhu ublažavanja situacije

OPĆE UPUTE NA POČETKU VOĐENJA RADIONICE

- Dobro isplanirati prostor, trajanje, materijalne uvjete i dr. za izvođenje programa. Unaprijed pripremiti materijale, pomagala i sredstva koja će se koristiti u radu
- Na početku dobro objasniti učenicima svrhu aktivnosti, ciljeve njihova boravka i očekivanja od njihovog sudjelovanja
- Učenicima omogućiti razgledavanje materijala i pojašnjenje vezano uz izvođenje aktivnosti
- Dogovoriti pravila ponašanja s učenicima, ista objesiti na vidljivo mjesto kako bi sudionike neprestano podsjećala na dogovoreno
- Jasno strukturirati aktivnosti i na jednostavan i razumljiv način prezentirati ih učenicima. Učenici moraju u svakome trenutku znati što se od njih očekuje
- Prikupiti informacije o rizičnim učenicima radi osiguranja sigurnosnih uvjeta, ukoliko učenici nisu u pratnji nastavnika
- Uspostaviti pozitivan i dobronamjieran odnos s učenicima
- Koristiti humor
- Razraditi motivacijski plan i zamjensku aktivnost u slučaju da treba promijeniti mjesto izvođenja uslijed vremenskih neprilika ili neprihvatanja zadatka od strane učenika

OPĆE UPUTE TIJEKOM TRAJANJA RADIONICE

- Poticati učenike na pozitivnu interakciju
- Ohrabrivati ih na sudjelovanje u izvršenju zadatka
- Osigurati pravovremene izmjene aktivnosti kako bi se održala pažnja učenika
- Osigurati pravilnu izmjenu rada i odmora rijekom rada

- Poticati samostalnost učenika u radu
- Pridržavati se strukture rada
- Svaku promjenu strukture rada pravovremeno i unaprijed najaviti
- Omogućiti dovoljno vremena za svaku aktivnost, osigurati dovoljno vremena za izvršavanje zadatka

OPĆE UPUTE NA KRAJU RADIONICE

- Poticati učenika da završi zadatak, a prema potrebi i uz pomoć edukatora
- Dati povratne informacije učenicima o učinjenom
- Poticati učenike na pospremanje materijala, prostora
- Omogućiti evaluaciju radionice

8. ODRŽAVANJE DISCIPLINE

Tablica 2 Problemi u ponašanju i načini rješavanja

PROBLEMI U PONAŠANJU	KAKO IH RIJEŠITI
Pažnja se lako odvlači	Staviti učenika da sjedi što dalje od ometajućih aktivnosti
Izigrava razrednog klauna kako bi dobio negativnu pažnju	Stavite učenika koji ometa da sjedi pokraj učenika koji će mu biti dobar model ponašanja
Nema prikladno socijalno ponašanje	Dogovoriti nagradu svaki put kada se učenik ponaša u skladu s očekivanjima
Ne surađuje dobro s drugim učenicima	Zadajte mu zadatak u prisutnosti vršnjaka kako bi dobio na važnosti
Vršnjaci ga ne poštuju	Zadajte mu posebne odgovornosti u prisutnosti vršnjaka
Ima nisko samopouzdanje	Pohvalite ga kada se pozitivno ponaša ili radi, dajte mu priliku da ima ulogu vođe u zajedničkim aktivnostima
Učenik remeti pravila	Podsjećanje učenika na pravila i posljedice pridržavanja pravila
Učenik je nedistanciran u osobnom prostoru	Povećajte razmak između stolova
Učenik ne može izvršiti zadatak u zadanom vremenskom roku	Produžite zadano vrijeme za izvršavanje zadatka
Kvaliteta rada opada prema kraju zadatka	Podijelite zadatak na više manjih dijelova ili vremenskih perioda uz osiguravanje pauza
Ima problema kod slijeđenja uputa	Osigurati podsjetnik sa slikovnim uputama
Upada u riječ, iako nije prozvan ili prekida druge dok razgovaraju	Pohvalite samo onaj odgovor kada je učenik poštivao pravila
Ima potrebu stalno se kretati, vrpeljiti	Omogućite mu da prošeta ili donese, obavi neku sitnicu
Ima problema kada se treba usredotočiti duže vrijeme na neki zadatak	Omogućite mu kratke pauze između zadataka
Učenik se lako uznemiri	Pomoći u smirivanju – duboko disanje, distrakcija, dovoljno vrijeme, biti uz učenika
Učenik je usamljen ili povučen	Potičite socijalne interakcije s vršnjacima, osigurajte zajedničke aktivnosti koje će voditi

	nastavnik
Učenik je frustriran	Odajte mu priznanje kada se prikladno ponaša i dobro radi
Učenik se lako naljuti	Potičite ga da se makne iz situacije koja ga je naljutila te razgovarajte s učenicom
Učenik se teško snalazi u prostoru	Dati mu jednostavnu slikovnu mapu i uputiti ga u način pozivanja nastavnika ili odrasle osobe, ukoliko se izgubi u prostoru

9. NEPREDVIDIVE SITUACIJE

Učenici s intelektualnim teškoćama imaju slabije razvijeno informalno učenje, teško uče iz vlastitih grešaka, otežano primjenjuju usvojeno u novim i nepredvidivim situacijama. U svakome trenutku može doći do nemira, impulzivnosti, odbijanja suradnje ili ometanja rada. Stoga, trebamo voditi računa o svim prethodno navedenim pedagoškim principima, poznavati osobitosti učenika s intelektualnim teškoćama, kako bi sigurnost učenika bila neupitna.

Nepredvidive situacije su uvijek moguće, pa tijekom trajanja radionice i boravka učenika u zaštićenom području moramo uzeti u obzir sljedeće mjere predostrožnosti:

Tijekom boravka u prirodi moguć je ubod pčela ili ugriz zmija i krpelja.

Neophodno je prije početka radionice imati na umu nepredvidive situacije, pripremiti ormarić prve pomoći i postupanje s ostalim učenicima koji su vidjeli nezgodu u prirodi svoga prijatelja (ukoliko npr. dođe do panike među ostalim učenicima). Isto tako treba **pratiti vremenske prilike, dozirati boravak na suncu**, osigurati boravak u hladu i dovoljno tekućine kako bismo spriječili opekotine ili vrtoglavice. U **slučaju lošeg vremena** treba osigurati zamjensku aktivnost i predvidjeti mogućnost boravka u zatvorenom prostoru.

Potrebno je **osigurati ormarić prve pomoći** u slučaju bilo kakvih **nezgoda** (padova, lomova, bolova i sl.).

Učenici s intelektualnim teškoćama se mogu često **izgubiti u prirodi ili odlutati**. Stoga je potrebno učenicima na početku radionice naglasiti kako se ne smiju udaljavati od grupe, provjeriti imaju li svi mobitele te naglasiti da ukoliko bi se netko izgubio pozove određen broj ili dođe na neko dogovoreno mjesto. Učenicima se može navedeno napisati kao podsjetnik.

Treba prevenirati otpor učenika i strah od nepoznatog kako bismo ih pridobili i motivirali na aktivnosti koje slijede. U tome smislu je neophodna partnerska suradnja s roditeljima prije i za vrijeme radionice.

mr.sc. Đana Baftiri, prof.defektolog